

Credo – ajatuksia uskontunnustuksen säveltämisestä

Hannu Pohjannoro

Puheenvuoro Suomen Kirkkomusiikin Säveltäjät ry:n ja Espoon Kirkkomusiikkiviikon seminaarissa 4.10.2005; julk. KOMPOSITIO 1/2006

Messu Tapiolan kirkossa Mikkelin päivänä 2.10. sekä 4.10.2005

Jyrki Linjama: Herra armahda, Kunnia

Hannu Pohjannoro: Uskontunnustus

Tapio Tuomela: Pyhä, Jumalan Karitsa

Jostain muistan lukeneeni tarinan kahden kuvataiteilijan keskustelusta: heistä toinen oli juuri kertonut ottaneensa vastaan tilauksen alttaritaulun maalaamisesta. Tähän kollega ihmettelemään, kuinka kukaan itseään kunnioittava taiteilija nykyaikana voi rajoittaa työtään sellaisin ehdoin, joita alttaritaululle asetetaan. Vastaus: ”Alttaritaulun maalaajan ei olekaan tarkoitus kunnioittaa itseään.” Tapauksen todenperäisyydestä minulla ei ole tietoa, mutta se kuvatkoon se asennetta, jolla lähdin tähän työhön.

Traditiosuhteesta

Messu edustaa sellaista kirkkomusiikin lajia, jossa traditio on pitkä ja painokas, eikä sen ohittaminen ole viisasta, jos kohta edes mahdollista. Traditio on muisti: sävellyslajin identiteetti löytyy traditiosta, sen tutkimisen ja kokemisen kautta. Messun tapauksessa kyse on kaikesta siitä musiikista, jota jumalanpalveluksissa on eri aikoina laulettu, soitettu, kuunneltu – ja jumalanpalvelusta varten sävelletty. (Uskontunnustuksen säveltämiseksi en kuitenkaan ryhtynyt ensyklopediseen messumusiikin historian selvitystyöhön, vaikka alkajaisiksi kävinkin läpi joukon 1900-luvulla sävellettyjä messuja.)

Traditio ei minulle merkitse sääntöjen ja totunnaisuuden kokoelmaa, vaan musiikkia, joka minun on lupa kuulla, kokea ja tulkita omalla tavallani. Traditiot – niitä on useita – ovat jotain sellaista, joista haluan olla tietoinen ja sallia niiden läsnäolon työskennellessäni, mutta toisaalta otan oikeudekseni olla niistä kunnioittavan piittaamaton, jos tekeillä olevan sävellyksen luonne tuntuu niin vaativan.

Jumalanpalvelusmusiikin konventiot näyttäytyvät minulle enemmän sosiaalis-kulttuurisena kuin uskonnollisena ilmiönä, ja valitettavan usein nämä konventiot sovinnaisuuden vaatimuksineen pukeutuvat kieltojen ja rajoitusten kaapuun. Näistä tunnetuimpia – nykysäveltäjän kannalta jopa triviaalilta tuntuvia – ovat esimerkiksi usein edelleen kirkkoon sopimattomina pidetyt ”dissonanssin pirunsorkka” (Heikki Klemettiä mukaillakseni) tai lyömäsoitinten tai harmonikan kaltaiset arveluttavat soitinvalinnat.

Sovinnaisuus, varovaisuus ja myötäily eivät kuitenkaan tunnu erityisen vakuuttavilta

esteettisiltä periaatteilta. Vallitsevaa asiaintilaa ei muutenkaan pidä hyväksyä annettuna ja muuttumattomana sävellystyön lähtökohdaksi sen paremmin kirkko- kuin konserttimusiikissakaan, mutta näkemykseni mukaan musiikin käyttöyhteyttä ei voi ohittaakaan. Kysymys asettuu uuteen valoon, jos messun säveltämistä ei lähestytäkään olemassaolevien messumusiikkikäytäntöjen joukkona, jota pitäisi jotenkin uudistaa, vaan aidosti kysymällä, miksi messumusiikki on olemassa. Messu on musiikkia Pyhän kohtaamista varten. Jos edes oletetaan, että on olemassa Pyhä (kuten uskon), jota musiikilla lähestytään, lienee selvää, että musiikille asetettavat vaatimukset eivät voi olla vähäiset. Edellä luettelemani pehmoilukriteerit onkin korvattava rehellisyyden ja aitouden vaatimuksella. On sävellettävä juuri niin kuin kuulen mielessäni todeksi, käyttäen niitä keinoja, joita pidän vakuuttavina, oikeina ja arvokkaina. Siis – uskontunnustus.

Päädytään lähtöruutuun: messumusiikin säveltäminen on – säveltämistä. Käyttöyhteyden realiteettien huomioon ottaminen liittyy yhtä lailla kaikkeen säveltämiseen, olipa kyseessä orkesteriteos, näyttämömusiikki, pedagoginen sävellys tai messu.

Lähtökohtia ja seurauksia

Työssä oli kaksi keskeistä reunaehto: teksti ja sen asema jumalanpalveluksessa sekä käytettävissä oleva kokoonpano. Ennen työn aloittamista keskustelimme kokoonpanosta ja muista käytännön kysymyksistä, mutta sekä Tapio Tuomela että minä pidimme hankkeen primus motorin Jyrki Linjaman ehdotusta maksimikokoonpanosta esittäjineen käyttökelpoisena, vaikkakin haasteellisena: altto, tenori, gamba, luuttu (vaihtui sittemmin kitaraksi) sekä urut.

Uskontunnustusta ei yleensä lauleta, vaan tekstin akustinen olemus on puhe. Musiikin muotoilun avaimiksi valikoituivat siten ikään kuin luonnostaan kielen luonnollinen rytmi ja deklamaatio, hengitys, säe, lineaarisuus; lisäksi tekstin meditatiivinen luonne houkutteli esiin myös kaikuja gregorianiikan holveista. Esimerkiksi aika ei ole mitallista, mutta kuitenkin jäsentynyttä. Liturgialla on rituaalin aika: se on sarja perättäisiä toimituksia, joilla on kullakin oma luonteensa ja funktionsa. Osien kestot ovat varsin avoimet, ja ne riippuvat paljolti käytettävien tekstien pituuksista, mutta niillä on määrätty järjestyksensä ja kokonaisuutena ne toteuttavat ehtoolliseen huipentuvan draamallisen kaaroksen.

Teksti on peräisin 300-luvulta, ja se on monelle kirkkokunnalle edelleen yhteinen. Kyse ei olekaan pelkästään hyvin vanhan tekstin säveltämisestä, vaan kirjoittamisestaan saakka käytössä olleen tekstin säveltämisestä. Asiaa pohdittuani en pystynyt löytämään mitään syytä muokata tekstiä tai tulkita sitä jollain tavalla uudelleen, vaan päätin pitäytyä tekstin vakiintuneeseen muotoon. (Samalla konservatiivisella tavalla olen suhtautunut myös muiden vokaaliteosteni teksteihin.) Valintaani tuki lisäksi muutama käytännöllinen seikka. Toteuttaakseen funktionsa yhteisenä uskontunnustuksena – tässä tapauksessa seurakunta osallistuu vain hiljaisesti – tekstin tulee olla ymmärrettävissä ja seurattavissa. Messun muihin osiin verrattuna uskontunnustuksen teksti on myös ylivoimaisesti pisin, eikä sen

pidentäminen esimerkiksi toistoin tai kertausin tuntunut millään tavoin tarpeelliselta. Ainoa pieni poikkeama alkuperäisestä on muutaman sanan välitön toisto maailman luomista käsittelevän kohdan kaanonmaisessa tekstuurissa.

Koska uskontunnustus on seurakunnan yhteisesti lausuma kollektiivinen meditaatio, pidin välttämättömänä käyttää kahta laulajaa ("Me uskomme..."). Gamban ja kitaran intiimi sointipaletti sopi erinomaisesti tähän tarkoitukseen, urut päätin jättää pois. Koska tavoitteeni oli säveltää teos, jolla olisi mahdollisimman laajaa myöhempääkin käyttöä, asetin itselleni myös seuraavat lisävaatimukset: (1) laulustemmojen tulee olla "oktaavialavapaita" siten, että kumpi tahansa tai molemmat voidaan esittää mies- tai naisäänellä (miehet laulavat oktaavin kirjoitettua alemmaa), ja (2) gamba tulee olla korvattavissa sellolla. Ykkösehdon vuoksi tiukka harmoniakontrolli joidenkin aiempien teosteni tapaan ei tuntunut luontevalta vaihtoehdolta, vaan päädyin heterofoniseen ratkaisuun. Teoksen ydin onkin kahden resitatiivimaisesti hengittävän laululinjan heterofoninen kimppu, jota soittimet tukevat, sävyttävät ja kommentoivat niin ikään heterofonian hengessä.

Musiikkiin ei liity kolminaisuus- eikä muutakaan tietoista symboliikkaa, vaikka se, että säveltasorakenteet perustuvat ns. kaikki-intervallisiin joukkoihin (nelisävelikköihin, joista voidaan poimia esiin mikä tahansa intervalli: esim. c-des-e-fis tai c-e-fis-g inversioineen ja transpositioineen) voidaankin nähdä tekstin kaikkeus-teeman musiikilliseksi analogiaksi. Toisaalta mainittujen joukkojen käyttö mahdollistaa pehmeästi dissonoivan intervallimaailman, mikä ei sekään synnytä jyrkkää ristiriitaa kirkkomusiikista yleisesti vallitseviin sopivaisuuskäsityksiin nähden. Asian arkinen puoli on kuitenkin se, että olin jo edeltäneessä sävellyksessäni (*katajan laulu*) työskennellyt saman intervallimateriaalin parissa, ja käyttämättä jääneitä kiinnostavia kysymyksiä oli jäljellä.

*

Uskontunnustus on siis osa "normaalia" säveltäjänpolkuani, mutta ensimmäisenä liturgisena sävellyksenäni se herättää kysymyksen mahdollisesta jatkosta. Tunnen ylipäättään tiettyä vetoa perinteisiin sävellyslajeihin, kuten esimerkiksi jousikvartettoon, liedtiin, etydiin, konserttoon – tai messuun. En siis pidä mahdottomana ajatusta täydentää uskontunnustusta myöhemmin kokonaiseksi messuksi, mutta tällaisenaankin, osana monitekijäisessä kokonaisuudessa, jollainen jumalanpalvelus virsineen kaikkineen joka tapauksessa on, olkoon se erään elävän säveltäjän näkemys siitä, millaista liturginen musiikki voi *myös* olla.

[*Nikean uskontunnustus* esitetään seuraavan kerran Valtakunnallisten Kirkkomusiikkijuhlien avajaiskonsertissa Kuopion tuomiokirkossa perjantaina 9.6. 2006 klo 17 sekä Musiikin ajan jumalanpalveluksessa Viitasaaren kirkossa sunnuntaina 9.7. 2006 klo 10.]